

М. М. Миколайчук,
 д. держ. упр., професор, професор кафедри економічної та фінансової політики,
 Одеський регіональний інститут державного управління
 Національної академії державного управління при Президентові України, м. Одеса

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ

М. Mykolaichuk,
 doctor of science in public administration, professor, professor of economic and finance policy chair, Odesa regional institute
 for public administration of National academy for public administration under the President of Ukraine, Odesa

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF PUBLIC ADMINISTRATION FOR DEVELOPMENT OF INTERNAL MARKET OF GOODS AND SERVICES

У статті досліджується взаємозв'язок внутрішнього ринку та сталого розвитку країни та регіонів. Прикладом позитивного впливу орієнтації економіки на внутрішній попит є досвід країн Європи. За період 2013–2015 роки темпи приросту (зменшення) ВВП майже повністю збігалися з темпами приросту (зменшення) внутрішнього попиту.

Аналізується необхідність втручання органів публічного управління з урахуванням особливостей структури господарського комплексу, взаємозв'язку між різними сферами діяльності, забруднення довкілля, раціонального природокористування в регіонах.

Пропонується підхід щодо збалансування розвитку регіонів, який побудований на схемі формування та ефективного функціонування фінансово-економічного механізму управління розвитком внутрішнього ринку України та її регіонів. На першому етапі формування фінансово-економічного механізму пропонується визначити стратегічні завдання регіону. На другому етапі важливого значення набуває розробка системи фінансових інструментів і важелів, які позитивно впливатимуть на основні чинники економічного зростання: формування трудового та інноваційного потенціалу регіону, будуть стимулювати розвиток сільських територій, раціональне використання природних ресурсів, зниження енергоємності продукції та інше. На третьому етапі формування фінансово-економічного механізму управління регіональним розвитком потребує розробки системи показників для оцінювання досягнень у сталому розвитку.

The article investigates the interconnection of the domestic market and the sustainable development of the country and regions. An example of a positive effect of the orientation of the economy on domestic demand is the experience of European countries. For the period of 2013–2015, the growth rate (decrease) in GDP almost completely coincided with the rate of growth (reduction) of domestic demand.

The necessity of interference of public administration bodies taking into account the features of the structure of the economic complex, the interrelation between different spheres of activity, environmental pollution, rational nature use in the regions is analyzed.

The approach to balancing the development of regions, which is based on the scheme of formation and effective functioning of the financial and economic mechanism for managing the development of the domestic market of Ukraine and its regions, is proposed.

At the first stage of the formation of the financial and economic mechanism, it is proposed to determine the strategic tasks of the region.

At the second stage, the development of a system of financial instruments and instruments that will have a positive effect on the main factors of economic growth: the formation of labor and innovative potential of the region, will stimulate the development of rural areas, rational use of natural resources, decrease in energy intensity of products, and so on.

In the third stage, the formation of a financial and economic mechanism for managing regional development requires the development of a system of indicators for assessing achievements in sustainable development.

*Ключові слова: внутрішній ринок, збалансований розвиток, індикативні плани, раціональне природоко-
ристування, важелі впливу, регіони.*

*Key words: internal market, sustainable development, the indicative plans, rational nature management, levers
to influence and regions.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Обраний Україною шлях до інтеграції у європейське співтовариство як рівноправного партнера вимагає термінового вирішення питання приєднання до кола економічно розвинених країн. Великі надії на стрімкий економічний розвиток покладались ще з набуття Україною незалежності, з огляду на її потужний природно-ресурсний та науково-технічний потенціал. Але реальні результати виявились зовсім іншими — наша країна не поліпшила економічні досягнення та позиції у світовому співтоваристві, а навіть втратила їх, опинившись серед бідніших країн світу. Неспроможність реалізувати можливості економічного розвитку свідчить про недосконалість механізму цільового управління.

Події 2014—2015 років призвели до поглиблення кризових явищ, виявили слабкі сторони стратегії розвитку країни, її безпечну залежність від співробітництва з однією країною. Тому в сучасних умовах заради збереження суверенітету Україні необхідно використати усі можливості запобігання будь-якої надмірної залежності (політичної, економічної, військової, культурної та ін.), подолання наслідків кризових явищ та формування потужної конкурентоспроможної економіки.

Досвід багатьох країн свідчить про те, що в умовах навіть світової кризи достатньо захищеною є економіка з розвиненим внутрішнім ринком. Економічній стабільності країни сприяє і самодостатність регіонів, зменшення розбіжності у їх соціально-економічному розвитку.

В умовах кризових явищ зростає роль державного регулювання, але воно має органічно поєднуватись з децентралізацією управління, надавати перевагу економічним інструментам і важелям.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання підвищення ефективності механізмів державного управління відобразили у своїх роботах В. Бакуменко, Л. Головка, Л. Дідківська, В. Куйбіда, В. Малиновський, Н. Нижник, П. Надолішній, І. Розпутенко, А. Семенченко та інші.

Проблеми державного управління розвитком внутрішнього ринку України були об'єктом дослідження науковців Національної академії державного управління при Президентові України.

Проте більшість дослідників приділяло увагу окремим аспектам проблеми або ринкам (страхування, енергетика тощо). Втім, теоретичні засади побудови системи збалансованого управління розвитком внутрішнього ринку товарів та послуг України та її регіонів, яка оптимізує структуру ринку та гармонійно поєднує успішну роботу у короткостроковій та довгостроковій перспективі потребують подальшого дослідження. Недостатня увага приділяється і безпосередньо суб'єктам господарювання, які виробляють і поставляють на ринок продукцію та надають послуги.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є розробка концептуальних підходів щодо формування механізму збалансованого управління розвитком внутрішнього ринку товарів та послуг з урахуванням ролі підприємств та організацій у функціонуванні ринку, можливих методів впливу на них.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У складних умовах випробувань на незалежність і цілісність держави, Україні необхідно не тільки зупинити падіння економіки, але й створити умови для економічного зростання. Для пошуку шляхів розв'язання цієї проблеми важливе використання світового досвіду.

Досягнення у розвитку економіки країни суттєво залежать від результатів розвитку її складових, які можуть виділятися за територіальною або галузевою ознакою.

За територіальною ознакою Україна законодавством поділяється на регіони, які збігаються з адміністративними областями. Однак рівень соціально-економічного розвитку регіонів суттєво розрізняється.

Відтак, з точки зору економічної безпеки країни, необхідно зменшувати розбіжності між рівнем соціально-економічного розвитку регіонів, забезпечити їх певну самодостатність у задоволенні первинних потреб населення, наданні соціальних послуг, створення умов для комфортного проживання та розвитку особистості, спрямування зусиль громади на підвищення конкурентоспроможності регіону та країни.

На нашу думку, розв'язанню поставлених завдань сприятиме розвиток внутрішнього ринку товарів та послуг.

Прикладом позитивного впливу орієнтації економіки на внутрішній попит є досвід країн Європи. За період 2013—2015 роки темпи приросту (зменшення) ВВП майже повністю співпадали з темпами приросту (зменшення) внутрішнього попиту [1, с. 26, 32—36].

Серед проблем розвитку внутрішнього ринку слід відзначити високу відкритість національної економіки. У 2015 році зовнішньоторговельний оборот України склав 105,7% ВВП [4, с. 247]. При цьому попри позитивне сальдо зовнішньої торгівлі (610 млн дол. США) обсяг імпорту машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання майже вдвічі, а засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів майже втричі перевищує обсяг експорту.

Не може задовольняти і структура зовнішньої торгівлі. Так, у 2015 році 27,7% від загального обсягу експорту склали недорогоцінні метали та вироби з них, 14% — продукція рослинництва, 11,8% — мінеральні продукти, 11% — машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання, 6,8% — продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості. В той же час у структурі імпорту 29,1% складає мінеральна продукція, 16,2% машини, обладнання та механізми, 11% продукція хімічної промисловості, 7,7% засоби наземного транспорту, літальні апарати та плавучі засоби [3, с. 253].

Отже, в умовах глобалізації розвиток внутрішнього ринку товарів та послуг за рахунок власного виробництва має стати основою стабілізації та подальшого розвитку економіки. Реалізація цього завдання зумовлює необхідні Україні стрімкі позитивні зміни: підвищення конкурентоспроможності країни, забезпечення її економічної незалежності, вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів, раціональне природокористування, зростання добробуту населення, створення умов для всебічного розвитку людини потребують збалансованого управління розвитком внутрішнього ринку. Для його реалізації необхідно виявити чинники впливу на конкурентоспроможність сталий розвиток країни, визначити роль суб'єктів господарювання у забезпеченні розвитку внутрішнього ринку, необхідні регулюючі заходи з боку органів публічної влади як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні.

Для виявлення чинників впливу на міжнародну конкурентоспроможність України необхідно проаналізувати основні критерії оцінки конкурентоспроможності країн та їх досягнень у реалізації концепції сталого розвитку, виявити "прогалини" у розвитку та можливі шляхи їх ліквідації. Одним з основних критеріїв визначення оцінки конкурентоспроможності країни та індексу людського розвитку (ІЛР) є економічні результати. Загальне значення ІЛР залежить від обсягу ВВП на душу населення, очікуваної тривалості життя при народженні, грамотності громадян. У порівнянні з іншими країнами Україна серед лідерів за рівнем грамотності (загальний індекс освіти 0,951). Показник тривалості життя при народженні (71,1 року) притаманний більшості країн, що входять до середньої групи ІЛР. Низький рівень ВВП обумовлює відставання навіть від країн з низькою грамотністю: Кувейт, Катар, Об'єднані Арабські Емірати [4, с. 199, 230, 235].

Деякі ознаки слаборозвинутих країн Україна набула в період трансформаційних процесів. Наприклад, за

характеристиками інтелектуального потенціалу на початку 90-х років Україна посідала почесне місце у першій десятці країн світу [5, с. 361]. На світовому рівні були показники чисельності кадрів вищої кваліфікації (кандидатів та докторів наук), витрати на розвиток науки та ін. Втраченими були позиції з розвитку промислового виробництва, сільського господарства, культури, добробуту населення.

Для набуття статусу великої європейської держави обсяг ВВП має бути на рівні "75% від середнього показника по країнах "великої сімки", на душу населення — 50% від середнього по "сімці" і 100% — від середньоосвітнього показника ВВП"[6, с. 34—35].

Минулі надбання нашої країни ще дозволяють подолати тимчасові складнощі, але існує загроза втрати інтелектуального потенціалу і свого шансу "вирватися" з кола країн третього світу. Для запобігання цього треба активно діяти. Швидке економічне зростання дозволило перейти з групи країн, що розвиваються до категорії розвинутих Гонконгу, Сінгапуру, Катару, Кувейту та ін. [7, с. 277].

Стрімке зростання дуже часто погіршує стан навколишнього середовища та збільшує імовірність глобальної кліматичної катастрофи. Тому необхідно приділяти увагу не лише темпам зростання а й його напрямкам.

Динаміка та шляхи розвитку внутрішнього ринку впливають на зайнятість населення регіонів країни, екологічний стан територій, добробут населення, розбіжності у соціально-економічному розвитку регіонів, міграційні процеси, імідж країни у світовому співтоваристві, її стійкість до впливу інших країн.

З точки зору економічної безпеки країни вкрай необхідно обрати напрями розвитку внутрішнього ринку, які сприятимуть зміцненню її економічної незалежності та зростанню конкурентоспроможності. Тому підвищується роль державного регулювання розвитку внутрішнього ринку з урахуванням необхідності забезпечення відповідності його структури стратегії розвитку країни.

Наявність диспропорцій у структурі господарських комплексів регіонів, критичний рівень розбіжності у соціально-економічному розвитку областей України зумовлюють необхідність приділити значну увагу формуванню та розвитку регіональних внутрішніх ринків, як складових загального внутрішнього ринку країни.

На рисунку 1 відображена схема формування та ефективного функціонування фінансово-економічного механізму управління розвитком внутрішнього ринку України та її регіонів.

Фінансово-економічний механізм державного управління розвитком окремих регіонів може мати особливості в залежності від природно-ресурсного потенціалу, наявної структури господарського комплексу, гостроти соціальних та екологічних проблем, досягнень у економічному розвитку.

Саме цей механізм має вирішальне значення у процесі реалізації головної мети державного управління регіональним розвитком — забезпечення економічного зростання, необхідного для задоволення соціальних потреб населення на рівні кращих світових досягнень, за умови збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Рис. 1. Схема забезпечення функціонування фінансово-економічного механізму державного управління розвитком внутрішнього ринку товарів та послуг

Розробка теоретико-методологічних основ обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку регіону, удосконалення структури господарського комплексу, забезпечення соціальних стандартів на рівні найбільш розвинутих країн — процес достатньо тривалий, який має здійснюватися поетапно. Тому на першому етапі формування фінансово-економічного механізму необхідно визначити стратегічні завдання регіону.

Розробка теоретико-методологічних основ обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку регіону, удосконалення структури господарського комплексу, формування системи збалансованих показників та підходів до забезпечення гармонійного розвитку районів області, створення потенціалу сталого розвитку вже представляють собою економічні інструменти впливу на процеси регіонального розвитку.

Оприлюднення індикативних планів надає орієнтири для суб'єктів господарювання, населення районів та міст області.

Реалізація стратегічних планів неможлива без певного фінансового забезпечення та стимулювання дій, необхідних для реалізації основних завдань сталого розвитку.

У фінансовому механізмі державного управління на регіональному рівні важливу роль відіграє бюджет, який в ринкових умовах стає особливим регулятором соціально-економічних процесів [8, с. 336].

У науковій літературі виокремлюють дві основні функції бюджету: розподільчу та контрольну. При цьому роль бюджетних асигнувань у забезпеченні соціального розвитку залежить від фінансової моделі. Бюджетні асигнування мають вирішальне значення у скан-

динавській моделі, яка передбачає централізацію у бюджеті до 60% валового внутрішнього продукту (ВВП). Така модель створює передумови щодо поліпшення умов життя, впевненості у майбутньому. Проте для її реалізації необхідні високий рівень розвитку економіки, доходів населення та їх оподаткування, його свідомості. Більш поміркована модель використовується у західній Європі, де у бюджеті централізується 35—45% ВВП, дещо нижче рівень оподаткування. Найбільш жорстка модель у США, де рівень централізації ВВП складає лише 25—30%, а кошти переважно витрачаються на воєнні цілі. Соціальна підтримка здійснюється переважно для непрацездатного населення. Інші мають розраховувати на власні сили. Прожити пристойно без власних доходів неможливо. Тому ця модель стимулює активність населення і, з точки зору ринкової економіки, вважається найбільш ефективною [9, с. 38—39]. Для України необхідно обрати найбільш прийнятну модель, виходячи з фінансових можливостей країни, регіонів, свідомості населення та їх доходів.

Проте у будь-якому випадку вкрай необхідно застосовувати такі фінансові інструменти і важелі, які забезпечать збільшення дохідної частини бюджету. Ще більшого значення набуває розробка системи фінансових інструментів і важелів, які позитивно впливатимуть на основні чинники економічного зростання: формування трудового та інноваційного потенціалу регіону, будуть стимулювати розвиток сільських територій, раціональне використання природних ресурсів, зниження енергоємності продукції та інше.

Дієвим економічним інструментом управління є контроль. Тому на третьому етапі формування фінансово-економічного механізму управління регіональним розвитком необхідно розробити систему показників для оцінки досягнень у сталому розвитку.

Майбутні результати залежать від потенціалу, оцінка якого дозволить планувати цілеспрямовані дії для його подальшого розвитку.

Ефективність управління залежить від дієвості влади. Розробка методичних засад її оцінки та відповідної мотивації праці сприятиме підвищенню результативності регіонального управління.

Оцінювання результатів сталого розвитку та сформованого потенціалу дають змогу порівняти стратегічні завдання з результатами. Якщо стратегічні завдання не виконані необхідно удосконалити фінансово-економічний механізм. При досягненні мети необхідно встановити завдання для досягнення нового рівня розвитку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Розвиток внутрішнього ринку товарів та послуг сприяє забезпеченню стабільності, зменшенню розбіжностей у соціально-економічному розвитку регіонів. Але необхідне збалансування розвитку, яке передбачає поступові зміни у структурі господарського комплексу країни та її регіонів з метою наближення їх до структури розвинених країн, отримання синергетичного ефекту від взаємодії різних сфер діяльності, раціонального використання природних ресурсів.

Спрямування діяльності регіонів та їх складових у необхідному напрямі має здійснюватися за допомогою

фінансово-економічного механізму державного регулювання.

Література:

1. Poland 2015 economy report [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.mr.gov.pl/media/15347/Poland_2015_Report_economy_eng.pdf
2. Статистичний щорічник України за 2015 рік / За ред. І.М. Жук. — К.: Державна служба статистики", 2016. — 575 с.
3. Human Development Report [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf
4. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. Колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. — К.: КНЕУ, 2001. — 733 с.
5. Економіка України: Підсумки перетворень та перспективи зростання / За редакцією академіка НАН України В.М. Гейця. — Х.: Форт, 2000. — 392 с.
6. Экономическая теория национальной экономики и мирового хозяйства (политической экономия): учебник / Под ред. проф. А.Г. Грязновой, проф. Т.В. Чечеловой. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. — 326 с.
7. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. — 2-е вид., перероб. і доп. / Ю.В. Пасічник. — К.: Знання-Прес, 2003. — 523 с. — (Вища освіта XXI століття).
8. Бюджетний менеджмент: підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафронова та ін. / За заг. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2004. — 864 с.

References:

1. The official site of Poland Ministry of economy (2017), "Economy report 2015", available at: https://www.mr.gov.pl/media/15347/Poland_2015_Report_economy_eng.pdf (Accessed 22 April 2017).
 2. State Statistics Service of Ukraine (2016), "Statystycznyj schorichnyk Ukrainy za 2015 rik" [Statistical Yearbook of Ukraine for 2015], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
 3. Human Development Report (2016) available at: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (Accessed 22 April 2017).
 4. Bilorus, O.H. (2001), Hlobalizatsiia i bezpeka rozvytku [Globalization and development security], Kyivs'kyj natsional'nyj ekonomichnyj universytet, Kyiv, Ukraine.
 5. Heiets', V.M. (2000), Ekonomika Ukrainy: Pidsumky peretvoren' ta perspektyvy zrostantia [Economy of Ukraine: Results of transformations and growth prospects], Fort, Kharkiv, Ukraine.
 6. Hriaznova, A.H. and Chechelova, T.V. (1998), Ekonomicheskaia teoriia natsional'noj ekonomiki i mirovoho khoziajstva (politicheskaia ekonomiiia) [The economic theory of the national economy and world economy (political economy)], Banki i birzhi, Moscow, Russia.
 7. Pasichnyk, Yu.V. (2003), Biudzhetna systema Ukrainy ta zarubizhnykh krain [Budget system of Ukraine and foreign countries], Znannia-Pris, Kyiv, Ukraine.
 8. Fedosov, V. (2004), Biudzhetnyj menedzhment [Budget management], Kyivs'kyj natsional'nyj ekonomichnyj universytet, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 04.10.2017 р.*